

UN MANUSCRIS PRIVIND POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI INTERBELICE AFLAT ÎN BIBLIOTECA CONGRESULUI A S.U.A.

VALERIU F. DOBRINESCU
ION PĂTROIU

Rolul jucat de România în organizarea păcii europene în perioada cuprinsă între cele două mari conflagrații ale secolului este bine surprins în bibliotecile și arhivele nord-americane. Nu întâmplător, arhivele a cinci lideri ai diplomației Bucureștilor interbelice sau după aceea

I. G. Duca, D. Ghika, N. Titulescu, N. Petrescu-Comnen și C. Vișoianu — sunt adăpostite de Hoover Archives, Palo Alto (S.U.A.). Mai multe documente privind politica externă de pace a României Mari, cu privire specială asupra alianțelor sale politico-diplomatice și militare, a raporturilor ei cu Marile Puteri europene se află pe pământ american

amintim între aceste sinteze, de o mare importanță pentru cercetătorul activității internaționale a Bucureștilor, pe cele semnate de Al. Cretzianu¹, Gh. Tătărescu², N. Petrescu-Comnen³, C. Vișoianu⁴, R. Bossy⁵, Gr. Niculescu-Buzești, Brutus Coste⁶. Un loc special îl ocupă lucrarea lui F. C. Nanu, **The Foreign Policy of Romania, 1918—1939**, din păcate neterminată, probabil cea mai completă sinteză privind relațiile internaționale ale României din primul deceniu interbelic, pe care ne propunem să o prezentăm în continuare.

Aflată în microfilm la Biblioteca Congresului S.U.A. din Washington

D.C., lucrarea lui F.C. Nanu a fost, până acum, mai puțin uzitată de cercetători.

Autorul, diplomat de carieră, s-a născut la Paris, la 25 martie 1894, oraș în care a obținut și licența în drept⁷. A intrat în serviciul diplomatic la 16 februarie 1918⁸. Până la 23 noiembrie 1936, când a devenit director al Cabinetului și Cifrului din Ministerul Afacerilor Străine, a fost atașat de legăție la Berna, Londra, apoi secretar de legăție la Washington D.C., Berlin, Varșovia, director adjunct la Diviziunea Tratatelor⁹. La 17 iulie 1937, a fost numit trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Montevideo¹⁰, de unde, la 14 aprilie 1939 a fost transferat, în aceeași calitate, la Madrid¹¹.

Chemat în Centrala Externelor, la 1 noiembrie 1940, a devenit, la 1 mai 1941, director al Afacerilor Administrației și Judiciare. Pentru o scurtă perioadă — 8 august — 8 septembrie 1941 — a deținut, prin delegație, funcția de secretar general al Ministerului Afacerilor Străine de la București¹².

Ultima misiune diplomatică pe care a îndeplinit-o F.C. Nanu a fost aceea de ministru al României în Suedia¹³. Acreditarea lui Nanu, în septembrie 1943, la Stockholm a fost analizată de britanici într-un con-

text mai larg. Astfel, luând ca bază informațiile parvenite lui G. I. Duca din România, Mihai I și Iuliu Maniu reușiseră să-l „convingă” pe mareșal de oportunitatea numirii unor diplomați capabili proaliați în posturile importante de la Ankara și Vatican; era vorba de acreditările lui Al. Cretzianu și Raoul Vasile Bossy. Englezii cunoșteau faptul că primul, fost subsecretar la Externe, demisionase din post ca protest față de politica germană a mareșalului Ion Antonescu¹⁴. Documentul britanic, din 20 septembrie 1943, constata că Nanu este, „în mod deschis, proaliat ca simpatie”, dar „mai puțin important” în opoziția română decât G. I. Duca, care se bucura de încrederea regelui și a liderului P.N.Ț.¹⁵ Desigur, misiunea lui Nanu era de a cunoaște dispozițiile în care se găseau Aliții pentru a discuta condițiile unei „capitulări fără condiții” a României. M. Mourin opina, într-o lucrare mai veche, că prima datorie a diplomatului era să asigure „condițiile” în care România ar putea să se retragă din război „fără ca rușii să ia în posesiune țara”¹⁶. Nu insistăm asupra misiunii lui Nanu la Stockholm, deoarece istoriografia română a făcut-o din plin¹⁷. Am ales, totuși, din corespondența lui Nanu cu Bucureștii, în această chestiune, două telegrame. Mai întâi, la începutul lui august 1944, Nanu s-a adresat, în două rânduri, șefului diplomației României. Prima oară, la 5 august 1944, ministrul avertiza că „ieșirea” României din război ar fi „un factor important pentru ruși”¹⁸, dar că poziția guvernului Antonescu era „foarte proastă”¹⁹. F. C. Nanu vedea o eventuală ieșire a României din conflagrație, în momentul acela, ca dificilă și gândea că sovieticii ar putea trimite un emisar. Pe de altă parte, diplomatul reamintea că, în luna aprilie 1944, prin Gafencu, Beneș

obținuse de la Moscova „condițiile” de armistițiu pentru România. Pella, ministrul român la Berna, comunică prin Oancea, că, în urma capitulării, ocupația urma să fie „tripartită” — F. C. Nanu „nedumerit” se întreba cum se împacă aceasta cu recentele „condiții” sovietice care excludeau ocupația tripartită²⁰.

A doua zi, Nanu a revenit, printr-o nouă telegramă. „Foarte deschis” el se pronunța pentru o ieșire grabnică a României din război, considerând că „arbitrajul” de la Viena și după ce „ne-au împins într-un război nenorocit” (n.a. — germanii), mai mult nu ne pot cere „decât de a le da puțința să plece nestingheriți”²¹. El credea că o schimbare de guvern, „făcută în taină și repede, nu este primejdioasă”. Considerând că ducerea războiului mai departe „strică mai mult decât ajută”, Nanu sublinia că, în împrejurările din toamna lui 1940—1941, nimeni nu ar fi făcut „o altă politică decât aceea pe care am făcut-o”²². Diplomatul român se arăta favorabil condițiilor sovietice, cu excepția celor referitoare la Basarabia și Bucovina, și se gândea la unele „îndulciri” la celelalte clauze²³. Nanu era convins că cea mai mare greșală pe care o putem face ar fi „să fim surprinși de sfârșitul războiului în situația de azi”, deoarece „ni se poate ierta poate să fi luptat pentru interesele noastre, dar nu pentru acele ale Germaniei”²⁴.

F. C. Nanu a publicat, în anii 1938—1943, **Condica Tratatelor și a altor legăminte ale României, 1354—1937**, vol. I—III și adaos la vol. III. Este și autorul unei lucrări despre Suedia, apărută peste Ocean în 1949²⁵.

Cea mai importantă dintre creațiile sale este însă **Politica externă a României 1918—1939**. lucrare ela-

borată în limba engleză și aflată în manuscris la Biblioteca Congresului american din Washington D.C. Concepută inițial în opt capitole, lucrarea are, de fapt, următoarea structură: **Introducere**; Cadrul (p. I—XL)

un rezumat al istoriei poporului român din cele mai vechi timpuri până la sfârșitul primului război mondial; Capitolul I — **Stabilirea păcii (1919—1920)** — p. 1—41; Capitolul II — **De la Trianon la Locarno (1920—1925)** — p. 41—109; Capitolul III — **România și sovieticii (1919—1925)** — p. 110—200; Capitolul IV — **De la Locarno la Hitler (1926—1932)** — p. 200—240; Capitolul V — **Cerul dinspre est rămâne înnoțat (1926—1933)** — p. 240—270; cartea mai trebuia să cuprindă încă trei capitole: VI — **Umbra lui Hitler asupra României (1933—1938)** — p. 270—300; VII — **Neagresiunea de pe Nistru (1933—1938)** — p. 300—345; VIII — **România la răscruce (1938—1939)** — p. 345—400.

Lucrarea, după opinia autorului, o primă încercare de a furniza studenților în probleme internaționale „o privire generală asupra politicii externe a României din 1918 până în 1939”, ne oferă și o imagine suplimentară asupra Europei de est „în timpul unei perioade plină de evenimente”²⁶). În momentul elaborării, prin folosirea a numeroase documente inedite aflate în arhiva Ministerului Afacerilor Străine de la București, lucrarea avea o valoare incontestabilă. Fostul diplomat a acordat, în excursul său, un spațiu mai larg raporturilor României cu Uniunea Sovietică, datorită aspectelor lor mai puțin cunoscute.

După o prezentare în sinteză a istoriei României²⁷), fără de care era imposibil de înțeles „politica ei mai recentă”¹⁸, Nanu analizează, în primul capitol, consfințirea, prin sistemul tratatelor de pace de la Paris

(1919—1923), a Marii Uniri înfăptuite de națiunea română la 1918. El evidențiază caracterul larg plebiscitar al **Deciziilor de Unire** din aprilie, noiembrie și decembrie 1918 și prezintă dificultățile întâmpinate de delegația română, condusă de I.I.C. Brătianu, în prima fază a forumului păcii din capitala Franței²⁹). Deși nu împărtășește integral opinia potrivit căreia personalitatea și poziția diplomatului și omului politic I.I.C. Brătianu ar fi influențat favorabil clauzele tratatelor de pace, referitoare la România, nu exclude, totuși, o anumită înrăurire a acestuia asupra hotărârilor Consiliului Suprem³⁰). „Partidul liberal condus de Brătianu — scrie Nanu — s-a temut pentru independența economică a țării. Ei luau în nume de rău orice ar fi putut constitui o „afacere” — concesie economică — în schimbul recunoașterii a ceea ce ei considerau a fi drepturile juridice sau morale ale țării și este clar că asemenea încercări nu au lipsit. Rezultatul inevitabil a fost să i se confirme lui Brătianu convingerea că atitudinea Marilor Puteri nu era dictată doar de principii”³¹). În acest sens, Nanu reproduce un pasaj dintr-un articol publicat, la 8 iulie 1919, în ziarul francez „Le Temps” — „probabil România ar fi fost mai bine tratată dacă ar fi consimțit la unele propuneri de împrumuturi în termeni zdrobitori sau ar fi acceptat anumite cereri privind concesiuni ale petrolului”. Cât privește politica adoptată de Al. Vaida-Voievod, el o vede drept una „de liniștire și de înțelegere cu Marile Puteri”³²).

Analiza documentelor interne și externe, pentru aceste probleme, ne permite să afirmăm că la Paris I.I.C. Brătianu a vorbit „în numele dreptului la unitate națională a României”³³). Acolo, șeful delegației Bucureștilor a subliniat faptul că noile

provincii istorice, care se uneau cu țara, în integritatea lor, nu puteau fi puse în discuție fără a se atenta la „condițiile esențiale ale dezvoltării României”⁴³⁴). El a respins includerea României în categoria discriminatorie de „state cu interese limitate”⁴³⁵) și s-a pronunțat pentru principiul egalității tuturor statelor, mari și mici⁴³⁶). Desemnat premier în locul generalului Văitoianu, care a demisionat la 28 noiembrie 1918, Al. Vaida-Voievod a făcut cunoscut miniștrilor aliați de la București că va refuza mandatul dacă Consiliul Suprem nu avea să renunțe la preambulul „rușinos” din „convenția specială” a tratatului de la St. Germain și dacă nu va modifica unele articole ale ei⁴³⁷). Considerăm că fără intransigența lui I.I.C. Brătianu, a lui Al. Vaida-Voievod, ca și a celorlalți delegați ai Bucureștilor la forumul păcii revendicările naționale ale României ar fi avut de suferit. Conferința, este adevărat, a admis ca valabil principiul naționalităților, bazat pe dreptul popoarelor de a dispune de ele însele. Ceea ce trebuie reproșat Marilor Puteri a fost tendința lor de a se folosi de conferință pentru a-și lărgi și menține sferile de influență politice și economice, forumul păcii din capitala Franței dând consacrare juridică noului statut teritorial și politic al României moderne prin recunoașterea principiului autodeterminării naționale.

Organizarea păcii europene de după 1920, modalitățile diferite de abordare a raporturilor internaționale de către Quai d'Orsay și Foreign Office, constituirea și evoluția Micii Antante în primii ani ai existenței sale sunt principalele chestiuni abordate de Nanu în capitolul al doilea⁴³⁸). Autorul acordă un spațiu larg activității forumului genevez, acolo unde țările mici și mijlocii, între ca-

re și România, căutau să impună pri matul forței dreptului față de dreptul forței în relațiile internaționale. Nanu observă că izolaționismul promovat de Departamentul de Stat al S.U.A. și disensiunile anglo-franceze, îndeosebi în organizarea păcii și securității europene, au afectat decisiv evoluția vieții internaționale.

Sunt reliefate eforturile diplomației Bucureștilor în cadrul Micii Antante, de păstrare a **statu quo-ului** teritorial din sud-estul Europei, a ceastă alianță fiind cu adevărat „un element de consolidare”⁴³⁹) în politica bătrânului continent.

Prezența României la conferințele de la Genua⁴⁴⁰), Lausanne⁴⁴¹) sau la forumul genevez este semnalată de autor cu exactitate. Capitolul se încheie cu referiri la semnarea tratatelor de la Locarno. După cum se știe, în perioada premergătoare Locarno-ului, diplomația Bucureștilor a atras atenția că un asemenea pact „va spori nesiguranta Europei”, împărțind-o în țări cu „granițele garantate și în cele lăsate în voia propriilor mijloace”⁴⁴²). Ministrul de externe, I.G. Duca, ruga pe Titulescu și Diamandi, reprezentanți ai României la Londra și Paris, să atragă serios atenția guvernelor pe lângă care erau acreditați „asupra primejdiei pentru pacea europeană a unor atari înțelegeri unilaterale” și să arate că, „dacă urmăresc, într-adevăr, consolidarea situației create de război, trebuie neapărat mijlocul de a da o garanție și celorlalte state”⁴⁴³). După ce subliniază „entuziasmul” cu care țările occidentale și S.U.A. au primit încheierea tratatelor de la Locarno, Nanu nota cu dreptate: „România, care nu primise nici măcar un tratat de arbitraj sau un premiu de consolare, era departe de a împărtăși optimismul din occident. Deși, așa cum se arăta mai înainte, opinia publică a primit bine orice promitea o

destindere internațională și nu a subestimat avantajul indirect al unei îmbunătățiri a poziției Franței, a primit realizările de la Locarno cu mărirea oferită de tratatul de asistență reciprocă sau cel puțin de Protocolul de la Geneva, iar rezultatul a fost dezamăgitor. Vărfurile au lăsat și în locul securității colective ele au procedat la o securitate selectivă. Iar România n-a fost printre cei aleși⁴⁴).

Relațiile româno-sovietice din perioada 1919—1925 constituie obiectivul capitolului următor⁴⁵. F.C. Nanu prezintă evenimentele revoluționare din Basarabia, de la finele primului război mondial, care au culminat cu Unirea acestei străvechi provincii românești cu Vechiul Regat.

Odată cu căderea țarismului, Basarabia își afirmă imediat individualitatea și își revendică drepturile. În fața poporului român din Basarabia, ea și a tuturor naționalităților din vechiul imperiu, se impune un fapt dominant: proclamarea solemnă de către revoluția rusă triumfătoare a dreptului tuturor popoarelor de a dispune de ele însele („samoupredlenii“). Acest drept, confirmat oficial la 25 septembrie și 5 decembrie 1917⁴⁶), avea să pună capăt raptului de la 1812. Atunci, prin pacea de la București, Turcia cedase Rusiei Basarabia. Prin aceasta, Imperiul otoman viola, pur și simplu, contractul său de vasalitate, iar Rusia a devenit complicea violării contractului de drept internațional. Or, complicitatea violării unui contract de drept internațional nu poate crea dreptul⁴⁷. Cunoscutul diplomat N. Titulescu consemna, într-un memoriu adresat regelui Carol al II-lea, că „a cere recunoașterea rusă a acestei anexări înseamnă a renunța la 2 000 ani de posesie, înseamnă ratificarea de noi a violării contractului internațional comis de Turcia în 1812,

înseamnă recunoașterea de noi a complicității ruso-turce ca sursă de drept⁴⁸).

F.C. Nanu prezintă modul cum actul Sfatului Țării de la Chișinău, din aprilie 1918, a fost receptat la forumul păcii din capitala Franței și în contextul raporturilor româno-sovietice din anii imediat următori. Este analizată poziția Puterilor Aliate față de Unirea Basarabiei cu România, contactele româno-sovietice pentru așezarea în cadre juridice normale a raporturilor bilaterale — Copenhaga (1920), Varșovia (1921), Genua (1922), Lausanne (1923), Viena (1924), ocazii cu care oficiali din cele două țări au abordat și chestiunea frontierei comune⁴⁹. „Nu România a fost răspunzătoare — apreciază fostul diplomat — de faptul că Rusia nu a recunoscut Unirea Basarabiei. În 1920, ea ar fi fost, probabil obținută doar cu prețul recunoașterii guvernului sovietic. În 1921, ea ar fi trebuit să includă un tratat de neutralitate ca și abandonarea pretenției privind restituirea rezervelor de aur și alte bunuri ale Băncii Naționale⁵⁰).

Cât privește poziția S.U.A., fără a exclude justetea actului din aprilie 1918, față de care Departamentul de Stat și diplomații americani aflați la Paris se pronunțaseră deschis⁵¹, atitudinea oficialilor Washington-ului⁵², până în 1933, a avut în vedere un eventual consimțământ al diplomației sovietice la Protocolul din octombrie 1920⁵³. Raportul numărul 1, din 6 aprilie 1919, al Comitetului pentru studiul problemelor teritoriale ale României și Iugoslaviei, constata cu justete că „argumente geografice, etnice, istorice și economice determină recunoașterea Unirii Basarabiei cu România“ — documentul purta și semnăturile diplomaților americani Seymour și Day⁵⁴. Nanu este primul istoric care

afirmă că S.U.A. au recunoscut, în 1933, Unirea Basarabiei cu România, acolo cercurile oficiale consemnând că lipsa recunoașterii ar afecta grav stabilitatea țării⁵⁵.

În capitolul al patrulea este prezentată viața internațională după Locarno, când diplomația Bucureștilor a făcut eforturi pentru a-și întări situația internațională. În acest sens, au fost luate măsuri pentru consolidarea Micii Antante, a alianței cu Polonia și s-au făcut primii pași spre o Antantă balcanică.

Relațiile cu marile puteri s-au consolidat prin reglementarea datoriilor de război către Anglia și S.U.A. (octombrie — decembrie 1925)⁵⁶ și încheierea tratatelor cu Franța (iunie 1926) și Italia (septembrie 1926). Nanu prezintă evoluția chestiunii optanților și a raporturilor româno-ungare din anii '30 precum și implicațiile internaționale ale problemei reparațiilor — planul Young, moratoriul Hoover și Conferința de la Lausanne. El observă cu justete, că prin moartea lui I.I.C. Brătianu, survenită la 27 noiembrie 1927, România era lipsită „de cel mai experimentat diplomat al ei”⁵⁷.

Pe planul raporturilor internaționale, Nanu reține pactul Briand-Kellogg, planul Briand de uniune europeană, planul Tardieu, conferința economică de la Geneva, problema dezarmării. Dintre acestea, pactul Briand-Kellogg a preocupat intens diplomația Bucureștilor. România, ca țară aliată a Poloniei, a propus ca protocolul consacrat punerii în vigoare cu anticipație a pactului Briand-Kellogg să fie negociat și semnat în comun de către țările vecine, acțiune pe care Sanația a aprobat-o⁵⁸. Acordul complet, care încununa negocierile între statele contractante, s-a realizat la 4 februarie 1929, iar semnarea protocolului a avut loc cinci zile mai târziu în capi-

tala Uniunii Sovietice. Aplicarea pactului Briand-Kellogg între U.R.S.S. și o serie de state vecine cu ea, prin semnarea Protocolului de la Moscova, a fost considerată la București „un succes” și „o decepție pentru întreaga campanie contra tratatelor de pace”⁵⁹. Diplomația României a sprijinit și alte inițiative menite să consolideze pacea, Guvernul de la București, răspunzând la planul Briand de uniune europeană, se arată favorabilă unei asemenea acțiuni care, după opinia sa, trebuia să se bazeze pe „respectarea tratatelor, a integrității teritoriale, independenței, suveranității și egalității lor”⁶⁰.

Capitolul următor reprezintă o chintesență a raporturilor internaționale din Europa răsăriteană, a raporturilor țărilor din această zonă geografică, între care și România, cu Uniunea Sovietică. După o prezentare în detaliu a modului cum s-a ajuns la realizarea Protocolului de la Moscova (februarie 1929), considerat de Litvinov un act „fără precedent în istorie”⁶¹, Nanu analizează negocierile privind încheierea unor pacte de neagresiune între U.R.S.S. și vecinii săi. El surprinde cele mai importante momente ale negocierii româno-sovietice și evidențiază rolul intermediar al Varșoviei în aceste contacte⁶².

Ministrul român la Londra, Titulescu, a aflat cu întârziere de negocierile româno-sovietice și a avertizat factorii responsabili împotriva posibilelor efecte, asupra statutului României în Basarabia, existente în proiectul pactului de neagresiune, care includea arbitrajul și concilierea⁶³. Aflând de rezultatele discuțiilor de la Riga, Titulescu s-a opus, atât contactelor inițiale, cât și continuării negocierilor de la Geneva. „Orice discuție litigioasă — credea el — acționează în defavoarea României”⁶⁴.

Șeful diplomației sovietice, folo-

ându-se de criza politică românească, a insistat, în contradicție cu asigurările anterioare, asupra formulei care includea „litigiul teritorial” sau „diferende existente”⁶⁵. În pofida intervențiilor franceze și poloneze, Litvinov a refuzat să abandoneze cuvântul „existente”. Titulescu a căutat să estompeze aceste insistențe fiind convins că nu trebuie permisă o slăbire a garanțiilor prevăzute în Pactul Briand-Kellogg⁶⁶. Regele, membrii guvernului, opinia publică și presa sprijineau, fără șovăire, pe Titulescu care nu voia să recunoască, într-un act juridic, existența unui litigiu cu privire la Basarabia⁶⁷. În cursul dezbaterilor parlamentare din 28 noiembrie 1932, Titulescu a considerat acceptarea formulei „dispute existente” ca fiind extrem de periculoasă, căci obligația de a rezolva o dispută recunoscută era implicită⁶⁸. Numit negociator la discuțiile româno-sovietice, Titulescu le-a întrerupt, motivând că semnarea pactului de neagresiune, în formula acceptată de Uniunea Sovietică, nu implică renun-

țarea la litigiile trecute, prezente și viitoare.

Lucrarea lui Nanu consacrată politicii externe a României, scrisă cu discernământ și obiectivitate, reprezintă o sinteză importantă pentru cercetătorul raporturilor internaționale ale Bucureștilor din perioada interbelică. Ea se adaugă acelor încercări similare, aparținând unor foști diplomați sau oameni politici, menite să evidențieze activitatea internațională a României, care a fost o politică a consensului național. Toate alianțele sale politico-diplomatice și militare au avut un caracter defensiv și au fost concepute în spiritul și în litera prevederilor Statutului Ligii Națiunilor. Politica externă a statului român a fost dominată de perfecta concordanță care a existat între interesele naționale și cele europene și a avut ca obiectiv constant menținerea păcii. Promovând o atare politică, statul român a putut consolida Marea Unire din 1918 și contribui, în același timp, la organizarea și apărarea păcii europene.

NOTE

¹ Hoover Institution, Palo Alto, S.U.A., Brutus Coste Papers, Box no. 1.

² Idem, D. Popescu, Papers, Box, nr. 2.

³ Idem, N. Petrescu-Comnen Papers, Box no. 17.

⁴ Idem, C. Vișoianu Papers, Box no. 2.

⁵ Idem, Raoul Vasile Bossy, Amintiri din viața diplomatică 1927—1955.

⁶ Idem, C. Vișoianu Papers, Box no. 2 ; Idem Brutus Coste Papers, Box nr. 1.

⁷ Anuar diplomatic și consular 1942, București, 1942, p. 141.

⁸ Ibidem, p. 79.

⁹ Ibidem, p. 141.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem.

¹³ Arh. M.A.E., fond 71, Suedia, Telegramme, dosar nr. 6, 1939—1944, f. 571 (t. nr. 181, 18 septembrie 1943, de la Stockholm, semnată Nanu). Despre misiunea lui Nanu, vezi G.I. Duca, Cronica unui român în veacul XX, vol. III, München, 1985, p. 62 și urm.

¹⁴ P.R.O., F.O. 371, 37 593, nepag.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ M. Mourin, Le drame des états satellites de l'Axe, de 1939—1945 diction sans conditions, Paris, Editions Berger-Lavruault, 1957.

¹⁷ A. Simion, Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944, Cluj-Napoca, Editura „Dacia”, 1979, p. 391 și urm. ; Gh. Buzatu, A. Simion, Preliminarii diplomatice ale actului de la 23 august 1944, în vol. Actul de la 23 august 1944 în context internațional. Studii și documente, București, 1984, p. 256 și urm. ; Gh. Buzatu, Din istoria secretă a celui de al doilea război mondial, București, 1988, p. 282 și urm.

¹⁸ Arh. M.A.E., fond 71, Suedia, telegramme, dosar 7, f. 18.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem, f. 21—22.

²² Ibidem, f. 23.

²³ Ibidem.

- ²⁴ **Ibidem.**
- ²⁵ **The Land and People of Sweden, Portraits of the Nations Series.** Philadelphia and New York, J.B. Lippincott Co, 1949, 116 p.
- ²⁶ F.C. Nanu, **The Foreign Policy of Romania 1918—1939**, New York, 1953, p. 9.
- ²⁷ **Ibidem**, p. I—XL.
- ²⁸ **Ibidem**, p. 9.
- ²⁹ **Ibidem**, p. 1—40.
- ³⁰ **Ibidem**, p. 17.
- ³¹ **Ibidem**, p. 18.
- ³² **Ibidem**, p. 38.
- ³³ Arh. M.A.E., fond 71, Conf. de Pace, 1919, dosar 222, f. 82—83.
- ³⁴ **Ibidem**, p. 138—146; **D.B.F.P.**, First Series, vol. I, 1918, p. 1, 11.
- ³⁵ V.F. Dobrinescu, **I.L.C. Brătianu, Le diplomate**, in **A.I.I.A.I.**, 24 XXIV/I, 1987, p. 54.
- ³⁶ Arh. M.A.E., fond 71, Conf. de Pace, 1919, dosar 57, f. 68.
- ³⁷ V.F. Dobrinescu, **Relații româno-engleze, 1914—1933**, Iași, 1986, p. 49.
- ³⁸ F.C. Nanu, **Op. cit.**, p. 42—109.
- ³⁹ **Ibidem**, p. 64—65.
- ⁴⁰ **Ibidem**, p. 61—62; V.F. Dobrinescu, Sorin Pârveu, **România și Conferința de la Genuea (1922) în România în istoria universală** (coord. I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian), Iași, III/1, 1988, p. 257—282.
- ⁴¹ F.C. Nanu, **Op. cit.**, p. 66—67; B.A.R., Arh. George și I.G. Duca, Msse I, Note I.G. Duca, Lausanne.
- ⁴² Arh. M.A.E., fond 71, Germania, 1925, dosar 112, f. 7; **D.B.F.P.** First Series, vol. XXVII, p. 401—402.
- ⁴³ Arh. M.A.E., fond 71, Germania, 1925, dosar 112, f. 17—18.
- ⁴⁴ F.C. Nanu, **op. cit.** p. 109.
- ⁴⁵ **Ibidem**, p. 110—175.
- ⁴⁶ N. Diano, **La principale revendication de la Roumanie devant la Conférence de la Paix. Frontière Nord — Orientale de la Roumanie. La Bessarabie et la Bukovine du Nord**, Paris, 1946.
- ⁴⁷ Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8083, f. 7.
- ⁴⁸ **Ibidem**, f. 9.
- ⁴⁹ Vezi, pe larg, V.F. Dobrinescu, **Relații...** p. 49—57, 111—116; M. Musal, I. Ardeleanu, **România după Marea Unire, vol. II, partea I, 1918—1933**, p. 997 și urm.
- ⁵⁰ F.C. Nanu, **op. cit.** p. 159—160.
- ⁵¹ N.A. Washington D.C., U.S.A., W W II, Paris Peace Conference, 1949, Record Group 43, Box no. 123.
- ⁵² **Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1918**, vol. II, p. 707—722; **Idem, 1920**, vol. III, p. 426—435.
- ⁵³ **F.R.U.S.**, 1932, vol. II, p. 503—508.
- ⁵⁴ N.A. Washington D.C., U.S.A., W W II, Paris Peace Conference, 1946, Record Group 43, Box no. 123.
- ⁵⁵ F.C. Nanu, **op. cit.** p. 160.
- ⁵⁶ Library of Congress, Washington D.C., Manuscript Division, Leland Harrison, Papers, Box no. 23; Gh. Buzatu (coord.) **Titulescu și strategia păcii**, Iași, 1982, p. 422.
- ⁵⁷ F.C. Nanu, **op. cit.** p. 214.
- ⁵⁸ I.M. Oprea, **Din istoria relațiilor diplomatice româno-sovietice (1928—1936)**, București, 1967, p. 27.
- ⁵⁹ Arh. St. București, Fond Casa Regală — Ferdinand, dosar 36, vol. I, f. 196.
- ⁶⁰ Arh. M.A.E., fond 71, U.R.S.S., dosar 96, 1942—1943, f. 16—20; E. Campus **Planul Briand de Uniune europeană (1929—1930) în RdI**, 8, 1982, p. 924—949.
- ⁶¹ F.C. Nanu, **op. cit.**, p. 186.
- ⁶² Vezi și: W. Bacon Jr., **Secret Papers on the Failure of Romanian—Soviet Negotiations, 1931—1932**, Stanford University, 1979, p. 32—34.
- ⁶³ **Ibidem**, p. 11.
- ⁶⁴ **Ibidem**, p. 92—93.
- ⁶⁵ Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8083, f. 36—37.
- ⁶⁶ W. Bacon Jr., **op. cit.**, p. 21—22.
- ⁶⁷ Arh. St. București, fond Casa Regală — Carol II, dosar 158, 1932, f. 2.
- ⁶⁸ F.C. Nanu, **op. cit.**, f. 203.

Abstract

The two authors exhaustively analyse the work „The Foreign Policy of Romania, 1918—1939“ by the Romanian diplomat F.C. Nanu, a good „connaissance“ of this epoch. The work can be found in microfilm at the Con-

gress Library in Washington D.C. S.U.A.

It is underlined once again the complexity of this age which led to the breaking out of the Second World War, and the unique position of Romania in a very tensed context.